

فصلنامه تخصصی سبک‌شناسی نظم و نثر فارسی (بهار ادب)

علمی^۱

سال دوازدهم - شماره چهارم - زمستان ۱۳۹۸ - شماره پیاپی ۴۶

بررسی عوامل انسجام متن و فرانش در مناظره های پروین اعتصامی

(ص ۱۶۹-۱۸۴)

گلبرگ ذهنی^۲، ارسلان گلفام^۳ (نویسنده مسئول)، مجتبی منشی زاده^۴

تاریخ دریافت مقاله: زمستان ۹۶

تاریخ پذیرش قطعی مقاله: زمستان ۹۶

چکیده

با تحقیقی که از کودکان مقطع ابتدایی بعمل آمد، مشخص گردید که مناظره های پروین در صدر درک آثار قرار دارند، لذا بررسی سبک فردی او با کمک انسجام متن و انواع فرانشها ضروری مینمود تا مشخص گردد که رعایت کدام مولفه سبب این امر شده است. به این ترتیب با روش توصیفی-تحلیلی تک تک ابیات دو نمونه از مناظره ها مورد بررسی قرار گرفت. نتیجه پژوهش حاکی از آنست که در میان عوامل انسجام، تکرار و هم آیی، ارجاع پیشرو و حذف اسمی بیشترین بسامد را به خود اختصاص داده اند. همچنین با بررسی فرایندهای فرانشی مشخص گردید که کاربرد بیشتر فرایند مادی، جملات پرسشی و بعد ابهام زدایی با جملات خبری، آنها را به اشعاری قابل درک برای کودکان تبدیل نموده است.

کلمات کلیدی: انسجام، فرانش، فرایند، مناظره.

۱ - تمام مجلات علمی پژوهشی کشور از ابتدای سال ۹۸ به دستور وزارت علوم به مجلات علمی تغییر نام داده اند

۲- دانشجوی دکتری زبانشناسی همگانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات، تهران، ایران
(Golbargzehni@gmail.com)

۳- دانشیار گروه زبانشناسی همگانی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران (Golfamarsalan@gmail.com)

۴- دانشیار، گروه زبانشناسی همگانی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران
(Monshizadeh30@gmail.com)

**The study of coherence and rhetorical components in Parvin
Etesami's debates**

Arsalan Golfam^۱, Golbarg Zehni^۲

Mojtaba Manshizadeh^۳

Abstract

With the study of elementary school children, it was discovered that Parvin's debates were at the forefront of understanding the works; therefore, his personal style analysis was necessary with the help of the coherence of the text and the types of excerpts, in order to determine which component of the observation had led to this. In this way, two types of debates were examined by descriptive-analytical method of each single verse. The result of the research suggests that among the factors of coherence, repetition and integration, the leading referencing and nominal elimination and incremental accountability are the highest frequency. Also, by examining the transcendental processes, it became clear that the further use of material process, questionable sentences, and the subsequent dimming of news sentences made them understandable children's poems.

Keywords: coherence, transcendence, process, debate.

^۱ Department of Linguistics, Tarbiat Modarres University, Tehran, Iran
(Golfamarsalan@gmail.com)

^۲ PHD student of Linguistics, Science and Research branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran (Golbargzehni@gmail.com)

^۳ Department of Linguistics, Allameh Tabatabaei University, Tehran, Iran
(Monshizadeh۳۰@gmail.com)

۱- مقدمه

ادبیات هر سرزمین نشان دهنده اصالت و بالندگی فرهنگ آن ملت است. اگرچه نظریه های گوناگونی درباره نحوه بالابردن درک افراد از متون ادبی مطرح شده ، اما تقریباً روش علمی منسجمی برای رسیدن به پاسخ دقیق و روشن این سوال ارائه نگردیده است. با توجه به اینکه تحلیل و نقد و بررسی متون فارسی از طریق مطالعه کتب آموزشی کودکان کاربرد وسیعی ندارد ، به نظر میرسد به کارگیری برخی از نظریه های انسجام و پیوستگی هالیدی و حسن (۱۹۸۵) راه را برای نقد و تحلیل علمی تر باز کند . در تحقیقی که از درک اشعار توسط ۱۰۰ نفر از کودکان و نوجوانان بعمل آمد ، مشخص شد که مناظره های پروین در صدر جدول قرار دارند . از آنجا که تعداد مناظره های پروین زیاد میباشد ، لذا تنها از دو مناظره «نخ و سوزن» و «کار و تلاش» وی تحقیق حاضر بعمل آمده است. محور اصلی پژوهش حاضر پاسخ به این سوالات است که :

۱) در مناظره های پروین ، با توجه به ساخت اندیشگانی، بسامد کدام فرایند بیشتر بوده است ؟

۲) کاربرد عوامل انسجام متن در اشعار مورد نظر به چه صورت بوده است؟

روش تحقیق بصورت توصیفی - تحلیلی بوده و تک تک ابیات در هر دو مناظره با الگوی هالیدی و حسن مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته اند. از میان کسانی که در تحقیقات مشابهی به بررسی آثار ادبی پرداخته اند ، میتوان به افراد زیر اشاره نمود:

غفاری مهر (۱۳۸۳) در پایان نامه اش به بررسی دو جلد از کتابهای " بیاموزیم " دوره ابتدایی پرداخته که نشان داده بدلیل این که بسامد مبتدای مرکب در ابتدای جمله بسیار بالاست ، بنابراین میتوان عقیده داشت که بسیار نزدیک به گونه گفتاری میباشد و در آخر ذکر مینماید که با استفاده از نظریه هالیدی و دقت به مبتدا- خبر ، میتوان تفاوت های سبکی را نیز توجیه نمود.

آقا گل زاده (۱۳۸۴) در مقاله ای تحت عنوان "کاربرد آموزه های زبانشناسی در نقشگرا در تجزیه و تحلیل متون ادبی" با روش تحلیلی - توصیفی به تجزیه و تحلیل یکی از غزلیات حافظ پرداخته است و بر وجود شش فرایند در ساختار تماتیک آن تاکید ورزیده است .

شاهرخی شهرکی (۱۳۸۵) به بررسی شعر کودک از منظر نقشگرایی هالیدی پرداخته است. او هفت شعر کودکان را که در بین کودکان مهدکودکهای شهر تهران رایج ترند، مطالعه نموده است. او با بررسی هر سه فرانش بینافردی، متنی و تجربی نتیجه گرفته است که آغازگر اکثر جملات نشاندار بوده اند. همچنین در زمینه فرانشها اعلام نموده که فرایندهای رابطه ای و مادی

از همه موارد بیشتر به چشم می‌آیند.

تبریز منش (۱۳۸۵) نیز در مقاله‌ای نگاهی به وضعیت درونی در سهای مجموعه آموزش فارسی "بیاموزیم" از منظر فرانقش تجربی، بر اساس چارچوب نظری دستور نقش‌گرای نظام مند هالیدی دارد. در این رویکرد چهار فرانقش تجربی، بینا فردی، متنی و منطقی مطرح شده است. از این میان فرانقش تجربی به عنوان مبنای تحلیل داده‌های این مجموعه از سه فرآیند اصلی، مادی، ذهنی و رابطه‌ای مورد بررسی قرار گرفته است. داده‌ها نشان می‌دهد تقسیم بندی هالیدی در انواع فرآیندها کاربرد دارد. این داده‌ها همچنین نشانگر تفاوت‌های قابل ملاحظه‌ای در زمینه بسامد رخداد فرآیندهای ذهنی، بیانی، وجودی و رفتاری با فرآیندهای رابطه‌ای و مادی هستند.

۲- انسجام متن و گذرایی افعال

هالیدی و حسن (۱۹۷۶) انسجام را یک مفهوم معنایی در نظر گرفته‌اند که متن را از غیر متن متمایز می‌سازد. انسجام متن وقتی بوجود می‌آید که تعبیر برخی از عناصر به تفسیر و تعبیر عناصر دیگری منوط باشد. آنها انسجام را جزئی از نظام زبان میدانند که به وجود عوامل واژی و دستوری وابسته هستند. این پیوندها و ارتباطات، متن را از جملاتی از هم گسیخته که تصادفی در کنار هم قرار گرفته‌اند، متمایز و آن را به کلیتی یکپارچه و منسجم تبدیل می‌کند. شعبانلو (۱۳۸۷) در این ارتباط اشاره می‌نماید که: «هالیدی و حسن عقیده دارند متن میتواند گفتاری یا نوشتاری، منثور و یا منظوم باشد، حتی می‌تواند گفتگو یا تک‌گویی از یک اصطلاح تا یک سخن کامل، و از یک فریاد زودگذر برای کمک خواستن تا یک بحث باشد، اما در هر صورت باید شرایط متنیت را داشته باشد تا قابل بررسی واقع شود» (شعبانلو و همکاران، ۱۳۸۷: ۲۵). اساساً هالیدی انسجام را به دو بخش تقسیم می‌کند: «انسجام ساختاری و انسجام غیر ساختاری»، انسجام غیر ساختاری ناظر بر آن دسته از روابط متنی است که پیوند ساختاری با یکدیگر ندارند و در سطح بیناجمله‌ای عمل میکنند و شامل روابط مولفه‌ای، انسجام واژگانی و نحوی و پیوندی می‌باشد در حالیکه انسجام ساختاری به نحوه چینش عناصر در بند توجه دارد و به مباحثی مانند ساخت اطلاعی و تماتیک و توازی اشاره دارد. مساله مهم اینست که انسجام ساختاری و غیر ساختاری هیچکدام به تنهایی سازنده بافتار متن نیستند و هر دو توأمان باید وجود داشته باشند» (هالیدی و حسن، ۱۹۷۶: ۲۸).

از نظر هالیدی و حسن (۱۹۷۶)، انسجام بصورت بالقوه در ابزارهای زبانی نهفته است. همچنین در هر نوشتار و گفتاری تنها در صورت ارتباط درست واژگان با همدیگر، درک و انتقال سریع مفاهیم صورت می‌پذیرد که میتواند در سطوح آوایی، معنایی، نحوی و منطقی نمایان گردد. در صورت اجرا شدن این سطوح، بافتار و نهایتاً با ارتباط بین

جملات مختلف ، متن بوجود میاید . در واقع آنها عقیده دارند آنچه یک متن را از حالت بینظمی خارج نموده و به شکل یک کل منسجم و یکپارچه در میاورد ، استفاده از عوامل انسجام است. در سال (۱۹۸۵) رقیه حسن از هماهنگی انسجامی نام برده و اذعان نمود که عوامل انسجام در یک زنجیره منسجم رخ میدهد که در این مقوله بحث گذرایی فعل و انواع فرایندها مطرح شد. به نظر وی وجود محض واژگان و عناصر دستوری و پیوندی نمیتواند درک مخاطب را بوجود بیاورد ، بنابراین کارکرد عناصر در مجاورت همدیگر یا به جای هم حائز اهمیت میباشد. اینجا بود که دستوری با نام دستور نقش گرایی هالیدی شکل جدی به خود گرفت که بر اساس آن گذرایی فعل و فرانقشهای افعال تعیین کننده با هم و به جای هم آیی عناصر جهت پیوستگی و هماهنگی بیشتر متن میباشدند. در این رابطه در حوزه گذرایی فعل، سه نوع فرایند اصلی با نامهای مادی، ذهنی و ربطی و همچنین سه فرایند فرعی با نامهای رفتاری ، لفظی و وجودی معرفی شدند (سارلی و ایشانی ، ۱۳۹۰ : ۲۷) . فرایندها به شرح ذیلند:

- **فرایند مادی :** افعال متعدی یا لازم ، مجهول یا معلومی که انجام عملی را در دنیای واقعی و بصورت فیزیکی توسط کنشگر و با تاثیر گذاشتن روی « هدف » نشان میدهند. وجود کنشگر لازم است اما وجود هدف الزامی نیست و بستگی به متن و " بند " مورد نظر دارد. در این وضعیت اگر در متنی تعداد افعال نشان دهنده این فرایند بیشتر باشد ، به این معناست که نگرانی یا دل مشغولی های شاعر یا نویسنده کمتر بوده و بیشتر با جهان واقعی و پیرامون خود ارتباط دارد ، مانند: افعال خوردن، شستن و آمدن .
- **فرایند ذهنی :** تجربه ای که بصورت احساس و ذهنیت نمود پیدا میکند ، مانند: تصور کردن ، اعتقاد داشتن ، لذت بردن و تنفر داشتن. اغلب اوقات بیشتر بودن بسامد فرایند ذهنی در یک متن نشان از این دارد که نویسنده با این کار احساسات خود را از دیدگاه سوم شخص مطرح کرده است و دل مشغولی بیشتری داشته است.
- **فرایند رابطه ای :** هر گونه هویت بخشی و فعلهای توصیف کننده در این دسته از فرایندها قرار میگیرند . انواع افعال (داشتن) ، (بودن) ، (هستن) و (گردیدن) و... جز این افعال میباشدند . (هالیدی و حسن ، ۱۹۸۵ : ۳۷) . آنچه که فعل ربطی و فرایند مربوطه روی آن انجام می شود، میتواند صفت یا قید باشد . بیشتر بودن بسامد فرایند رابطه ای به این معناست که نویسنده به جای افعال عینی و مادی که حاصل ارتباط با جهان بیرون است ، به تجربیات ذهنی و انتزاعی پرداخته است .
- **فرایند رفتاری:** این فرایند جز افعال مادی هستند که با افعال حسی نیز آمیخته اند . افعالی مانند خندیدن ، تاسف خوردن ، تبیدن قلب، عطسه کردن، خیره شدن و... از این دست هستند. همچنین یک عمل میتواند به چند صورت ادا شود ، برای مثال عمل «

- شنیدن» یک فرایند ذهنی، اما «گوش دادن» یک فرایند رفتاری به حساب می‌آید.
- **فرایند بیانی:** هر فعلی که درباره عمل «بیان کردن»، «گفتن»، «اذعان داشتن» «پرسیدن» باشد، جز این فرایند به حساب می‌آید. در این فرایند عامل انجام دهنده فرایند را «گوینده»، مخاطب را «دریافت کننده» و آنچه را که گفته می‌شود، «نقل قول» می‌گویند (حسن، ۱۹۸۵: ۳۷).
- **فرایند وجودی:** در این فرایند هر عملی که نشان از «وجود داشتن» و رخداد چیزی داشته باشد، وجود نام دارد.

۳- فرانقش بینافردی

در فرانقش بینا فردی قدرت و ایتولوژی نویسنده یا شاعر از طریق بیان منتقل می‌شود. عمده تبادلهایی که در این فرایند انجام می‌شوند به شرح ذیلند:

- جلب توجه
- اطلاع رسانی
- توضیح دیدگاهها و عقاید
- گرفتن اطلاعات از دیگران

به همین منظور مفهوم وجهیت خودنمایی میکند. چند وجه برای جملات وجود دارد. هر کدام از چهار نقش ارتباطی به صورتهای مشخص بیان میگردند، برای مثال هنگام اطلاع رسانی از وجه اخباری و برای گرفتن اطلاعات از دیگران از وجه پرسشی استفاده می‌شود. وجه از دو بخش ساخته می‌شود: ۱. نهاد که گزاره در مورد آن است و دو عنصر زماندار که بصورت شناسه فاعلی و زمان به فعل می‌چسبند و شامل زمانهای حال، گذشته و آینده است. در صورتی که بسامد جملات خبری در یک متن بیشتر باشد، مخاطب منفعل میماند و تعامل بصورت یکسویه و ایستا می‌شود، در نتیجه پس از مدتی احتمال خستگی مخاطب از مطالعه میرود. اهمیت این مطلب در آن است که در کتابهای آموزشی حتما وجود وجوه مختلف در بندها یک امر الزامی است.

۴- تجزیه و تحلیل داده‌ها

۱ شعر حاضر، از قطعات موجود در کتاب آموزش زبان فارسی مختص کودک و نوجوان میباشند:

«نخ و سوزن»

در دست بانویی، به نخ‌ی گفت سوزنی	کای هرزه گرد بی‌سر و بی‌پا چه می‌کنی
ما میرویم تا که بدوزیم پاره‌ای	هر جا که می‌رسیم، تو با ما چه می‌کنی

خندید نخ که ما همه جا با تو هم‌هیم بنگر بروز تجربه تنها چه می‌کنی
هر پارگی به همت من میشود درست پنهان چنین حکایت پیدا چه می‌کنی

جدول ۱. بررسی عوامل انسجام واژگانی در شعر (نخ و سوزن)

عوامل انسجام واژگانی	ابیات	تکرار		هم آبی			
		تکرار واژه	تکرار موسیقایی	هم شمول	با هم آبی	تضاد و تقابل	چند معنایی
عوامل انسجام واژگانی	بیت اول	تکرار /bi:/ پیشوندی همراه «سر» و «پا»	تکرار /i:/ نکره در آخر «نخ و بانو و سوزن»	-	«نخ و سوزن»	-	«بی سر و پا»
	بیت دوم	۱. «چه می‌کنی» ۲. /mi:/ استمراری و نشانه تداوم عمل	تکرار /i:/ نکره در آخر «پاره»	-	-	-	-
	بیت سوم	«چه می‌کنی»	تکرار a/ در «ما ، جا ، تنها»			«همره و تنها»	"
	بیت چهارم	«چه می‌کنی»	تکرار /h/ در «هره، همت، پنهان»	-	-	۱. «پارگی، درست (به معنای دوختن)» ۲. «پنهان و پیدا»	-
درصد کل		۳۷٪	۲۷٪	۰٪	۷٪	۲۳٪	۷٪
				۰٪			۰٪

از بررسی داده ها اینگونه بدست می‌آید که : "تکرار عین واژه ≤ موسیقایی ≤ هم آبی از نوع تضاد و تقابل ≤ با هم آبی ، چند معنایی ≤ هم شمول و رابطه کل به جز و بالعکس".

جدول ۲. بررسی عوامل انسجام دستوری ابیات شعر «نخ و سوزن»

عوامل انسجام دستوری	ابیات	ارجاع		جایگزینی			حذف		
		پیش رو	پس رو	برون متنی	مقایسه ای	اسمی	فعلی	اسمی	فعلی
	بیت اول	«ی» در چه می‌کنی که به «نخ» بر میگردد .			-	-	-	-	-
	بیت دوم	«ما» و «تو» به سوزن و نخ ارجاع دارد.	-	-	-	-	-	-	-
	بیت سوم	«ما» و «تو» در «نخ» ندید که به نخ بر میگردد.	(د)	-	-	-	-	۲ مورد : کار برد «تو» همراه افعال امری	-
	بیت چهارم	«من»	-	-	-	-	-	کار برد «تو» همراه افعال امری	-
درصد استفاده		۵۴٪	۹٪	۰٪	۰٪	۹٪	۰٪	۲۸٪	۰٪

تجزیه و تحلیل داده‌های داخل جدول به ما نشان می‌دهد که ارجاع درون متنی پیشرو با ۵۴٪ بیشترین و ارجاع برون متنی ، مقایسه ای و حذف و جایگزینی فعلی و جمله ای با ۱۰٪ استفاده ، کمترین مقدار را به خود اختصاص داده‌اند. طبق داده‌ها، عوامل انسجامی

دستوری به شرح زیرند: "ارجاع درون متنی پیشرو ≤ حذف اسمی ≤ جایگزینی اسمی و ارجاع درون متنی پس رو ≤ سایر موارد.

جدول ۳. بررسی فرانشه های اندیشگانی شعر «نخ و سوزن»

فرانش اندیشگانی						
فرایندها	مادی	ذهنی	رابطه ای	وجودی	رفتاری	بیانی
بیت اول	«چه میکنی»	-	-	-		«گفت»
بیت دوم	۴ مورد : «میرسیم» «میدوزیم» «میرسیم» «چه میکنی»	-	-	-	-	-
بیت سوم	«چه میکنی»	-	«همریم»	-	«خندید» «بگری»	-
بیت چهارم	«چه میکنی»	-	«میشود»	-		-
درصد کل	۵۹٪	۰٪	۱۷٪	۰٪	۱۶٪	۸٪

با توجه به داده های جدول ۳، اینگونه استنباط میشود که در شعر موردنظر، فرایند مادی با ۵۹٪ بیشترین و فرایند ذهنی و وجودی با ۰٪ کمترین کاربرد را داشته اند. در مورد سایر فرایندها نیز به ترتیب اولویت داریم: "فرایند مادی ≤ فرایند رابطه ای و رفتاری ≤ بیانی ≤ وجودی و ذهنی".

شعر «نخ و سوزن» نشان می دهد که کاربرد قطبیت مثبت، وجه پرسشی و زمان آینده در این شعر بیشتر بوده است.

مناظره «کار و تلاش» پروین که دارای ابیات بیشتری است، نیز از درک بالایی توسط این گروه سنی از کودک و نوجوان برخوردار بوده است:

"کار و تلاش"

به راهی در سلیمان دید موری
به زحمت خویش را هر سو کشیدی
که با پای ملخ میکرد زوری
چرای فاغل از ملک سلیمان؟
به تندی گفت: «کای مسکین نادان»

بیا زین ره به قصه-ر پادشاه-اهی بخ-ور در سف-ره ما هر چه خواهی»

بگفت: «از سور کمتر گوی با مور که موران را قناعت خوشتر از سور مرا امید راحت‌هاست زین رنج من این پای ملخ ندهم به صد گنج»
گرت همواره باید کامکاری ز مور آموز رسم بردباری
بکوش اندر بهار زندگانی که شد پیرایه پیری جوانی

جدول ۴. بررسی عوامل انسجام واژگانی در شعر (کار و تلاش)

	تکرار واژه	تکرار موسیقایی	هم آیی				ابیات	عوامل انسجام واژگانی
			هم شمول	با هم آیی	تضاد و تقابل	چند معنایی	رابطه جز به کل و بالعکس	
بیت اول	-	تکرار آوای / ð : ð / در آخر کلمات "موری و زوری" به معنای (یک)	-	-	-	(در) به معنای "درگاه یا داخل"	-	
بیت دوم	-	/ ð : ð / در آخر "کشیدی و خمیدی" به معنای (می) استمراری	-	۲مورد: (زحمت و به هر سو کشیدن) (گران و خمیدن)	-	۲ مورد: (گران) به معنای "زیاد بودن قیمت یا سنگین بودن" (دم) به معنای "نفس و لحظه"	-	
بیت سوم	(فارغ) (با)	-	-	-	-	(تند) به معنای	-	

	مزه تند یا خشونت"					فارغ) بیت قبل	
-	(ره) به معنی "جاده یا "روش"	-	-	-	-	-	بیت چهارم
-	(که) به معنای "چونکه و یا انگار "که"	-	-	-	/tar/ در آخر کلمات " خوشر و (کمتر	۲ مورد : (سور و سور ((مور و مور)	بیت پنجم
-	-	-	-	-	/i:/ در آخر کلمات "کامکاری و بردباری " به معنای "بودن "	-	بیت ششم
-	-	-	-	-	-	-	بیت هفتم
-	(بهار) به معنای " فصل بهار " یا " "جوانی"	(پیری و جوانی)	-	-	-	-	بیت هشتم
۰٪	۴۲٪	۵٪	۱۲٪	۰٪	۲۳٪	۱۸٪	درصد کل

توجه به بسامد وقوع و درصد گیری که در جدول آمده، مشخص شده که درصد استفاده از عامل چند معنایی با ۴۲٪ بیشترین و رابطه جز به کل و بالعکس و هم شمول با ۰٪ کمترین مقدار را دارند. طبق اطلاعات بدست آمده برای شعر «کار و تلاش» عوامل انسجامی به شرح زیرند: "چند معنایی ≤ تکرار موسیقایی ≤ تکرار واژه ≤ با هم آبی ≤

تضاد و تقابل $\leq$ هم شمول و رابطه جز به کل". مقدار استفاده از عوامل انسجام واژگانی در این شعر بالا می‌باشد که در کتب آموزشی مختص کودکان رقم قابل توجهیست.

جدول شماره ۵. بررسی عوامل انسجام دستوری ابیات شعر « کار و تلاش »

عوامل انسجام	ابی ات	ارجاع		جایگزینی			حذف		
		پیش رو	پ س ر و	برون متنی	مقای سه - ای	اسم ی	فعلی له - ای	اسمی	فعلی له - ای
عوامل انسجام م دستور ی	بیت اول	۲ مورد: (سلیمان و مور) در ابتدا و بعد, ضمایر متصل آمده‌اند	-	-	-	-	-	-	-
	بیت دوم	(د) ضمیر که به مور اشاره دارد	-	-	-	-	-	۲مورد : (مور)	-
	بیت سوم	(ت) ضمیر پیوسته به "گفت " به سلیمان (ع") اشاره دارد	-	-	-	-	(چرا بی) به جای " چرا تو هس تی" آمده	۲ مورد: ۱- (مور) مسکی ن ۲- (تو) چرا هستی	منادا از تکرار فعل (آگاه باش) ممانع ت می نماید.

-	-	۴ مورد: ۱- (تو بیا ۲- (تو بخور ۳- پادشاه ی (من) ۴- (تو (هرچه بخواه ی	-	-	-	-	-	-	-	بیت چهارم	
-	خوش تر (است (	(تو) گوی	-	-	-	۲ مورد: ۱- (خو شتر) ۲- (کمت (ر	-	-	-	بیت پنجم	
-	-	-	-	-	-	-	-	-	(مرا) به م " مور "	بیت ش	

									بر می گردد.	شم	
-	(رسید ن) به کامکار ی	(تو) همراه آموز حذف شده	-	-	-	-	گرت (به خوان نده باز می گردد.	-	-	بیت هف تم	
-	-	(تو) بکوش	-	-	-	-	-	-	-	بیت هش تم	
۰٪	۱۵٪	۴۸٪	٪۰۰	۶٪	۰٪	۱۰٪	٪۰۰	۰٪	۲۱٪	درصد استفاده از هر کدام از عوامل انسجایی	

تجزیه و تحلیل داده‌ها به ما نشان می‌دهد که حذف اسمی با ۴۸٪ بیشترین مقدار را به خود اختصاص داده است. طبق اطلاعات جدول برای شعر مورد نظر عوامل انسجایی دستوری به شرح زیرند: "حذف اسمی ≤ ارجاع درون متنی پیش رو ≤ حذف فعلی ≤ ارجاع مقایسه‌ای ≤ جایگزینی فعلی.

جدول ۶. بررسی فرانشه‌های اندیشگانی شعر «کار و تلاش»

فرانشه اندیشگانی						
فرایندها	مادی	ذهنی	رابطه‌ای	وجودی	رفتاری	بیانی
بیت اول	(دید)	-	-	-	(زور کرد)	-
بیت دوم	۲ مورد : ۱- (کشیدی) ۲- (خمیدی)	-	-	-	-	-
بیت پنجم	-	در این قسمت منادا کاربرد فعل (آگاه	(فارغ بودن)	-	-	-

				بودن (را تداعی می نماید		
-	-	-	-	(خواهم)	۲ مورد: ۱- (بیا) ۲- (بخور)	بیت ششم
(بگفت) (گوی)			(است)			بیت دهم
			(است)		(نمی دهم)	بیت دوازدهم
				(آموز)		بیت سیزدهم
	(بکوش)		(شد)			بیت شانزدهم
۱۱٪	۱۱٪	۰٪	۲۲٪	۱۸٪	۳۸٪	درصد کل

با توجه به داده های جدول ۲ اینگونه استنباط می شود که در شعر مورد نظر فرایند مادی با ۳۸٪ بیشترین و فرایند وجودی با ۰٪ کمترین کاربرد را داشته اند. در مورد سایر فرایندها نیز به ترتیب اولویت داریم: "فرایند مادی $\leq$ فرایند رابطه ای $\leq$ فرایند ذهنی $\leq$ رفتاری و بیانی $\leq$ فرایند وجودی".

کاربرد قطبیت مثبت، وجه خبری و زمان حال نیز در این شعر بیشتر بوده است. با توجه به اینکه عمده درک دانش آموزان از اشعاری صورت گرفته که در فرا نقش بینافردی زمان حال را رعایت نموده اند، میتوان علت کج فهمی دانش آموزان از سایر اشعار را این گونه استنباط نمود که یک متن صرفاً به یک فرانش یا یک عامل وابسته نیست که در صورت ایجاب آن، انتظار درک بالا رود، بلکه کلیه فرانشها و عوامل انسجامی در کنار هم به آن مفهوم میبخشند.

۵- نتیجه گیری

همانگونه که از بررسی داده ها بر آمد، در اشعار پروین انسجام متنی زیادی به چشم میخورد که ترتیب استفاده از عوامل آن به این شرحند: در میان عوامل انسجام واژگانی تکرار عین واژه و هم آیی، در میان عوامل انسجام دستوری، رجاع پیشرو و حذف اسمی بیشترین مقدار را داشتند. همچنین با بررسی فرایندهای فرانشی مشخص گردید که فرایند مادی و جملات مثبت خبری از سایر فرایندها بیشتر استفاده شده است. پیچیدگی کم و استفاده از این عوامل آنها را به اشعاری قابل درک برای کودکان تبدیل نموده است.

منابع و مأخذ

- ۱- انسجام دستوری در شعری بلند از عمق بخارایی، شعبانلو، علی رضا و دیگران. (۱۳۸۷)، نشریه علمی پژوهشی گویا، شماره ۵، دوره ۱۲.
- ۲- بررسی دو مجموعه از کتاب‌های آموزش زبان فارسی از دیدگاه نظریه‌نقشگرایی هالیدی، غفاری‌مهر، م. (۱۳۸۳)، پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه شهید بهشتی.
- ۳- بررسی شعر کودک از منظر زبان‌شناسی نقشگرایی هالیدی، شاه‌رخ‌شهرکی، م. (۱۳۸۵)، پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه شهید بهشتی. ۴- بررسی مجموعه فارسی بیاموزیم (آموزش زبان فارسی) از منظر فرانقش تجربی بر اساس چارچوب نظری دستور نقشگرایی نظام‌مند هالیدی، تبریزمنش، م. (۱۳۸۵)، پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه شهید بهشتی.
- ۵- کاربرد آموزه‌های زبان‌شناسی نقشگرایی در تجزیه و تحلیل متون ادبی، آقا گل زاده، فردو. (۱۳۸۴)، مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه فردوسی مشهد، سال ۳۸، شماره ۱۴۹.
- ۶- نظریه انسجام و هماهنگی انسجامی، سارلی، ناصرقلی و ایشانی، طاهره، (۱۳۹۰)، مجله علمی پژوهشی زبان پژوهی، دوره ۲، شماره ۴، صص ۵۸-۲۷.
- ۷- Halliday, M.A.K. & Hassan.R. (1976). 'Cohesion in English'. London: longman.
- ۸- Halliday, M. A. K & Hassan.R. (1985). "An Introduction to Functional Grammar, London: Edward Arnold.